

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРАЗІЙСЬКИЙ ВЕКТОРИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анатолій МЕЛЬНИК

доктор філософських наук, перший проректор
Чернігівського державного інституту економіки і управління

Анотація. У статті з'ясовуються альтернативні моделі історичного розвитку України на сучасному етапі.
Ключові слова: багатовекторність, вектори розвитку, закони історії, історичний вибір, національний характер, українська геополітика.

Для становлення нових держав, якою є Україна, дуже важливо прояснити один методологічний момент: чи існують вектори історичного розвитку? Якщо їх не існує, а є довільна воля людей, які «роблять» історію як їм заманеться, або мету історії визначає Бог, то нам треба лише покладатися на волю геніїв, лідерів або на волю Бога. Здається, що це спрощена проблема, але з її приводу століттями ідуть дискусії. І все більше науковців займають чітку позицію, що цивілізаційна на- правленість історії є і нові держави обирають свій шлях між конкретними векторами історії. Тому метою цієї статті є з'ясування альтернативних моделей історичного розвитку України на сучасному етапі.

Заради наукової об'єктивності слід вказати на три моделі історії, загальної ідеї, теорії історії людства, які найбільше обговорюються: а) історія випадкова і хаотична. Вона залежить від окремих людей (королі, імператори, вожді і т. ін.), які що хочуть, те й роблять з державами і світом. Діяльність таких людей, як Чингісхан, Наполеон, Ленін, Сталін, Рузвельт, Черчилль та інших правителів, лише частково підтверджують це. Але вони пішли з історичного поля, а історія продовжується, історичні тенденції зберігаються; б) історія циклічна. У це вірили мислителі стародавніх Єгипту, Греції, Ізраїлю. Біблія говорить, що було, те й буде. Але історична практика не підтверджує цього. Так, рабство змогло відродитися у США і деяких інших країнах. Але у нових формах, тимчасово. Людство йде до нових рубежів, до нових форм праці і життя; в) історія скерована, існують визначені вектори розвитку, які не дозволяють суспільного хаосу і повернення до попередніх історичних фаз. У цьому разі повинен бути механізм, який визначає цю скерованість. І він є – це механізм організації і самоорганізації суспільства, який має багато «гвинтиків» – суспільна думка, політика, мораль, естетика, економіка, традиції тощо. Ці питання ґрунтовно розглянуті в працях К. Ясперса і В. Андрущенка [18; 7] та інших дослідників.

Можна дискутувати з приводу існування об'єктивних законів історії. Тут К. Маркс і Ф. Енгельс, мабуть, абсолютували загальні тенденції історії, «довели» їх до рівня «об'єктивності» природних, тоді як в історії будь-які суспільні думки і дії є поєднанням об'єктивного і суб'єктивного, оскільки в історії мислять і діють соціальні (історичні) суб'єкти. І цю суб'єктивність треба визнавати. Прийшовши до влади, такі суб'єкти, як Македонський, Наполеон, Гітлер, Сталін, скорегували вектори історичного розвитку не тільки своїх країн, але й значної частини світу в глобальному масштабі, хоча загальні цивілізаційні вектори світової історії збереглися, і навіть така імперія, як СРСР, розвалилася, а народи, які склали цю імперію, повертаються в річище загальних тенденцій історії.

Слід зауважити, що гіпотези, концепції глобальної (космічної) визначеності історії сьогодні

піддаються обґрунтованій критиці. Водночас ми не можемо відкинути факт, що минуле і сьогодення країни, держави значною мірою впливає на її майбутнє. Але це лише часткова визначеність майбутнього. Хід історії, на щастя, визначається не в результаті якогось іманентно наявного «смислу» історії, а внаслідок багатьох факторів внутрішньодержавного і міжнародного розвитку. Наприклад, історичну долю наймогутнішої сьогодні країни – США – визначає не тільки «американська мрія», але й її внутрішня і зовнішня політика. В'єтнамська, Іракська та інші війни можуть підірвати не лише військову, а й економічну, моральну могутність США, знизити глобальний вплив цієї країни у світі.

Це важливо враховувати й Україні. Як пише В. Андрущенко, «глобалізація встановлює нову ієрархію країн і народів, нові правила міжнародних взаємовідносин, відкриває нові можливості і горизонти суспільного розвитку. Чи скористається ними Україна? Якою вона ввійде в європейський простір? Чи приймуть нас в Європі у світі і якими обмеженнями обернуться для нас інтеграційні процеси, що посилюються? Багато в чому це залежить від внутрішнього вибору, який здійснить Україна відносно моделі і способу власного розвитку, як вона його реалізує...» [1, 6]. Дійсно, не тільки ми вибираємо, але й нас вибирають. Вступ до НАТО, ЄС – це не тільки наш вибір, але й вибір тих, хто прийме або не прийме Україну.

Геополітичне положення України на межі двох великих цивілізаційних просторів – європейського і євразійського – було і є одним з визначальних факторів її історичної і політичної долі. Географічно Україна завжди була і залишається центральноевропейською країною. Історично й політично протягом щонайменше чотирьох століть значна частина України знаходилась під впливом євразійської соціально-культурної традиції Російської, а пізніше – Радянської імперії. Розщеплення національної ментальності та, як наслідок, складність формування когерентної системи геополітичних пріоритетів, національних інтересів, єдиної національної стратегії значною мірою зумовили невдачу спроб побудови національної державності України у XVII і на початку XX століть, сучасні труднощі становлення України як європейської держави.

Нестійкість, хаотичність політичних координат України у континентальному просторі фіксуються у потребі «політичного вибору», до якого українська державотворча еліта не могла не залучатись з огляду на особливості хоча б географічного положення. Стратегія періоду Першої світової війни (фінал – руїна держав-імперій, відступ імперського мислення на Заході і зміна імперських декорацій на Сході, поява низки самостійних держав, серед яких шанс державотворення отримала й Україна) була повністю заперечена стратегією ідеологічного протистояння радянської

держави демократичного світового за умов не волею держави становлення лінського періоду «Україні готувалиськовіральнолітичне четвертемої дліття д суб'єк на кон ного ав Європ альтер От тичног пізнанн Укр обирає першим повим використує ми сусп віднос ваччин перспл чиною; країна» Вик тісних азійськ обійти те, що рівнопл партне мічний нарази нього С нетковів зувати Вик шукає на світе (щось) має оп щодо т Британ конкур політик Як досі ба зазнач тання н По здебільш логічно ріалізм десяти типи, ц будь-як всім «в товану роки, м свобод творю

держави-гіганта, «третього рейху» і західних демократій, головною ланкою якого стала Друга світова війна. Події 1930–40-х років відбувалися за умов мінімальної участі України, яка реально не володіла основоположними чинниками державного суверенітету, а відтак перебувала у становищі заручниці радянської геополітики сталінського зразка. Третя стратегія – стратегія періоду «холодної війни» – закріпила перебування України у східній макросистемі агресивних приготувань із перспективою її участі в імовірних військових діях світового рівня на засадах територіально значного, але виключно об'єктного геополітичного утворення. Нарешті становлення лише четвертої стратегії європейської макросистемної трансформації кінця ХХ – початку ХХІ століття дозволяє відносити Україну до політичних суб'єктів, спроможних відігравати помітну роль на континенті. Проте, набувши певного політичного авторитету у рухливому середовищі сучасної Європи, Україна опинилася перед вибором альтернативних моделей геополітичної поведінки.

Отже, можна стверджувати, що потреба політичного вибору постає як проблема історичного пізнання.

Україна, як зазначає М. Михальченко, має обирати три шляхи в цій ситуації [12, 4]. Вибір перший – євроцентристська орієнтація з поступовим еволюційним входженням в єдину Європу, використовуючи регіональні альянси з найближчими сусідами по Європі, встановлення особливих відносин з Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Туреччиною, не забуваючи при цьому перспективи партнерських відносин з Німеччиною, Францією, Великобританією та іншими країнами Європи.

Вибір другий – євразійська орієнтація. Без тісних відносин з Росією, Казахстаном, середньо-азіатськими та кавказькими державами нам не обійтись, але тут є деяка небезпека. Зважаючи на те, що Росії бракує традицій, досвіду, механізмів рівноправного співробітництва з менш сильними партнерами, враховуючи її сировинний, економічний та військовий потенціали, знову можемо наразитися на спробу підкорення народів колишнього СРСР, перетворення їхніх держав на маріонеткові. На цю загрозу треба зважати і нейтралізувати через відповідні угоди як з Росією, так і з НАТО.

Вибір третій – роль «вільного стрільця», який шукає свою удачу по всій планеті, з орієнтацією на світові центри економічного розвитку, капіталу (щось близьке до стратегії Великобританії, яка має опорні пункти в всіх усюдах, досвід, механізми щодо торгівлі у світі, механізм співробітництва). Британська співдружність націй і сьогодні має конкурентоспроможну економіку й ефективну політику.

Який вибір перспективніший? Чому Україна досі балансує між Заходом і Сходом? Фахівці зазначають, що однозначної відповіді на це питання немає через низку факторів [4; 62–64].

По-перше, у 1991 р. населення України здебільшого не було готовим політично, психологічно та ідеологічно до союзу із «західним імперіалізмом, що готується до світової війни». Діяли десятиліттями втовкмачувані в голови стереотипи, що Захід є нашим ворогом, який готовий будь-якої хвилини знищити СРСР і перетворити всіх «вільних радянських людей(?)» на експлуатовану рабську силу. Навіть після того, як минули роки, коли можна було реально переконатися, де свобода, а де тоталітаризм і чи хоче Захід перетворювати пострадянський простір на колонію,

серед населення України існують побоювання з приводу союзу із Заходом, і багато хто звично орієнтується на Схід. Навіть у 1999 р. тільки шоста частина населення була готова підтримати курс «на Захід», хоча в 1992 р. ця готовність була вищою [13, 394]. У 2008 р. рівень 1999 року зберігся.

По-друге, зруйнування двополосного світу на початку 1990-х років не призвело до обіцяного «відкриття дверей» на Захід для більшості пострадянських країн, і передусім для Росії й України, оскільки вони були занадто великі для швидкої конвергенції (й інтеграції) із Заходом. Крім того, Захід застосував подвійні стандарти щодо пострадянських країн. Так званий західний демократичний універсалізм застосовується тільки для країн Заходу. Пострадянські країни опинилися в оцінному полі нового варіанта прозахідного ізоляціонізму, коли для них були застосовані жорсткі візові, квотні і гуманітарні стандарти, як і для так званих «недружніх країн», за винятком лише трьох країн Балтії – Литви, Латвії, Естонії, що були окуповані СРСР.

По-третє, курс «на Захід» не може бути реалізований без налагодження тісного співробітництва з НАТО, оскільки Україна більш цінна для НАТО, ніж для Європейського Союзу, для якого значна частина української продукції (особливо сільськогосподарської) – лише додатковий клопіт. ЄС і НАТО – це досить стабільні, консервативні інституції з цілком сформованими традиціями і вимогами до тих, хто має велике бажання стати їхніми членами. Вони провадять політику поступового розширення, щоб не перенапружити бюджетів своїх країн-членів, не знизити життєвих стандартів. США та їхні союзники по НАТО в умовах відсутності явної військової загрози не готові йти на надмірні економічні жертви навіть задля очевидних політичних вигод з ізоляції Росії, яка залишається потенційним противником НАТО. Крім того, Україна не готова виконувати обов'язкові вимоги для кандидатів до НАТО: досягнення досить високого рівня і пропорцій (на зброю, обмундирування і харчування, на військову інфраструктуру) фінансування Збройних сил; забезпечення визначеної чисельності армії; перехід на зброю, що відповідає стандартам НАТО, тощо [8, 24–25].

По-четверте, європейський чи євразійський шлях України визначають не політична риторика, не декларації про наміри. Шлях у майбутнє залежить від темпів і якості перетворень, від бажання народу йти до Європи, до нормального цивілізованого життя або залишатися в «азійщині» – з тоталітаризмом, кримінальною державою, з безправною особою. Крім того, політичним лідерам і народу України треба розуміти, що якщо Україна не досягне загально визначених критеріїв рівня життя, демократії, то не буде позитивного рішення з боку тих, хто приймає, – членів НАТО і ЄС.

Таким чином, з точки зору історичного пізнання потреба політичного вибору відображається у пошуку цивілізаційної ідентифікації України, створенні у ній повноцінного демократичного суспільства. Потреба політичного вибору постає і проблемою соціальної практики, адже Україна повинна відстоювати свої національні інтереси, вирішувати проблеми безпеки, економічного та соціального розвитку.

За останні роки в Україні було розроблено декілька зовнішньополітичних концепцій, які мали під собою певний історичний і політичний ґрунт, але водночас не вписувалися в нову систему геополітичних відносин. У цих концепціях

були зафіксовані бажання: втекти від Росії; отримати «ядерну парасольку» від США шляхом вступу до НАТО; вступити до Європейського Союзу, стати рівною серед рівних у світі і здійснювати багатовекторну політику тощо. Проте реальна дійсність показала, що будь-яке бажання може здійснитись, якщо воно збігається з інтересами твоїх сильніших партнерів. Такої ситуації для України, зауважує О. Іжак, не склалося [9, 61–62].

Історія свідчить, що зовнішньополітичний курс середніх і малих країн, які перебувають у кризовій ситуації, не може бути цілком самостійним. На їхній зовнішньополітичний курс здійснюють дуже сильний вплив більш могутні, багаті країни, що їм допомагають. Водночас зрозуміло, що кожна країна «грає» у сфері міжнародних відносин з багатьма партнерами, кожен з яких дбає лише про свої національні інтереси. Тому ефективність міжнародної політики держави залежить не тільки від стратегії і тактики відстоювання власних національних інтересів, а й від здатності погодити їх з національними інтересами своїх партнерів. А партнери можуть враховувати або не враховувати інтереси країни, що перебуває в кризі.

Виходячи з цього, Україна прагне усвідомити себе в геополітичному просторі в контексті розвитку світової цивілізації, визначити свої пріоритети, реальні національні інтереси й виробити стратегію і тактику їх реалізації з урахуванням інтересів своїх стратегічних партнерів і сусідів. Вирішення цих завдань призвело до вироблення науково обґрунтованої геостратегії, одним із головних принципів якої для України став у перші роки незалежності принцип багатовекторності [7, 77].

Багатовекторність притаманна для зовнішньої політики багатьох держав, але для України з її особливим геополітичним положенням вона набуває вирішального значення і пов'язана з конкретними перевагами. Історичні та географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Проте поняття «багатовекторності» в розумінні політичної еліти слід розглядати як розвиток і підтримку відносин позаблокової держави з багатьма учасниками міжнародного життя [11, 77]. Але згодом було уточнено поняття «багатовекторність» як євроінтеграція і збереження рівноправних, добросусідських відносин з усіма сусідами України, в першу чергу з Росією. Також значна частина політичної еліти України зрозуміла, що в сучасних умовах зберігати статус «позаблоковості» не вдається через відсутність матеріально-фінансових ресурсів утримання великої армії, яка б забезпечила захист суверенітету.

У стратегічному відношенні доля України залежатиме від її здатності знайти свій шлях і модель розвитку, модель глобального інтегрування, розробка якої для України можлива лише за умов специфічної зовнішньополітичної багатовекторності, коли багатовекторність аж ніяк не означає рівновекторності й зовсім не припускає рівнозначності всіх її складових. Серед багатьох векторів завжди виділяються ті, що є пріоритетними, головними, які, власне, й визначають стратегію зовнішньої політики держави, її стратегічних партнерів [5, 64]. Втім, вважають фахівці, головна ідея багатовекторності полягає у відстоюванні Україною власних національних інтересів, але в союзі з країнами, які не зазіхають на її суверенітет і територіальну цілісність.

У соціально-практичному плані потреба політичного вибору спрямована на суспільний

розвиток країни. Головне завдання вибору, на думку С. Біляцького, – визначити ресурси і способи створення сильної, демократичної державності; обрати цілі й методи досягнення внутрішньої злагоди різних верств і груп, партій і рухів, подолати прояви ворожнечі; вказати шляхи налагодження партнерських відносин з країнами світу і передусім із сусідами [3]. З цим можна погодитися. Але чи варто ігнорувати внутрішні і зовнішні загрози, особливо в умовах, коли деякі країни-сусіди висувують територіальні претензії?

Крім того, сьогодні українська державність страждає не тільки від браку чітких уявлень про цілі й перспективи країни у світовому геополітичному просторі, а й тому, що дуже часто немає обґрунтованої програми політичних дій у самій країні на найближчі роки. Спостерігаються й антиукраїнські, постімперські і суперсамостійницькі настрої та орієнтації. Мають вплив в Україні ще й процеси відштовхування частин старої супердержави (колишній СРСР) на рівні центрів республік і формування нових зв'язків між регіональними структурами цих держав [10]. В Україні взаємозв'язки і політичні орієнтації регіонів є дуже складною, конфліктогенною проблемою, яка потребує постійної уваги.

У проведенні політичних реформ владі України важливо окреслити проблему поєднання стратегії і тактики творення нових державних структур з політикою проведення правової й адміністративно-територіальної реформ, тобто інтеграції регіональних структур, соціумів, управлінських систем у єдину систему держави, яка вже не замкнена на імперський центр, але ще не стала рівною серед рівних у світі, однак прагне гармонізувати взаємовідносини центру держави і регіонів. Пошук «золотої середини» між дезінтеграцією і новою інтеграцією, яка може мати на меті ремісію наддержави, є дуже важливим. Він може дати позитивний ефект через вироблення й реалізацію на практиці концепції прискорення розбудови сучасної України за взаємопідтримки нових держав і введення міжрегіональних відносин різних суб'єктів з інших країн у форму нормальних міждержавних.

Природно склалося так, що з давніх-давен Україна являла собою землю, навколо якої зосереджувались геополітичні суперечності греко-візантійського (серединоземського) та передньозаїтаського світів. Через ці землі проходив знаменитий шлях із Варяг у Греки. З євразійських степів в українські землі вселялися кочові племена, зокрема киммерійці. Десь на початку VII ст. до н.е. там з'явилися скіфи. Вони ввійшли в контакт з грецькою цивілізацією й одночасно зіткнулись з нею, що й стало зрештою початком кінця величчя слави цього талановитого люду. Близько 400 років в українських степах панували сармати. На межі VII–VI ст. до н.е. в причорноморських районах розгортались грецькі поселення.

Прадавні українці – корінне населення цього краю – суперечливо сприймали впливи прийдешнього люду. Вони запозичали від нього все те, в чому вбачали насамперед свою нагальну чи перспективну практичну потребу, і водночас з дивовижною завзятістю охороняли й утримували своє споконвічне єство – культуру, ментальність, побут, звичаї, яке виокремлювало їх серед племен і народів того історичного періоду й дозволило зрештою згуртуватись в націю і державу. Історичними напрямками попередньої української геополітики, як зазначають Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко, був захист земель і

держави від набігів кочових племен, особливо від монголо-татарської навали, контакти з греко-візантійськими та західноєвропейськими державами, суперечлива уживаність в умовах експансії в Україну росіян, литовців та поляків, збереження власного й потаємного етнонаціонального «Я», концентрацією якого є споконвічне прагнення до незалежності і свободи [6, 263].

Пограниччя об'єктивно зумовило дві головні тенденції: 1) поєднання взаємовпливів двох світів і 2) внутрішній самозахист від них, прагнення самозбереження у первозданній якійсній витонченості. Зміщення центру тяжіння в бік першої тенденції невідворотно веде до розшарування пограничного етносу; його повна переорієнтація у зворотному напрямі – до самоізоляції, застою, виродження. Українцям майже вдалося оптимізувати цей процес: балансує між Сходом і Заходом, вони залишились українцями, зберегли свою ментальність і культуру, однак вимушені були поступитись державністю, до відродження якої народ повернувся майже через 750 років.

Проте тривале перебування України у складі євразійської імперської системи не змогло винищити цієї природної фундаментальної ознаки української нації. Українська історія сповнена безлічі яскравих прикладів, які переконливо свідчать, що за своїми історико-культурними, політичними, ментальними джерелами Україна завжди належала до Європи. Колиска української державності – Київська Русь – протягом декількох століть була однією з провідних держав середньовічної Європи, древній Київ – визнаним культурним, дипломатичним і торговельним центром континенту.

Історія і сучасність в їх єдності визначають першу головну лінію української геополітики. «Пограниччя» не щезло, не розчинилось в глибині віків, перебігу подій та історичних колізій. Його не зняла й державність, проголошена в 1991 р. Україна сьогодні, як і колись, стоїть на межі взаємодії цивілізацій. Її історичне покликання залишається актуальним, нагальним і невичерпним.

Як суттєвий фактор європейської і навіть світової геополітичної ситуації Україна розглядалась практично в усіх геополітичних доктринах від Ф. Ратцеля до З. Бжезінського. І це притому, що вона не мала статусу незалежної й суверенної держави, а існувала як регіон (район, окраїна, республіка) колишньої царської Росії й СРСР. Втім, це й зрозуміло. Географічне розташування, економічний потенціал, військово-промислові ресурси, демографічний фактор та низка інших чинників не залишилися непоміченими дослідниками й практичними політиками. Навіть незважаючи на можливі політичні ускладнення, які могли бути ініційовані теоретичними висновками, вони практично завжди підкреслювали і прораховували роль «українського фактора» в розгортанні тієї чи іншої ситуації в Європі.

З отриманням незалежності Україна відразу ж утвердилась в статусі помітної, а може, й значного фактора світової геополітики. Її європейське значення стало незаперечним і загально визнаним.

Аналізуючи праці С. Хантінгтона, Г. Кісінджера, З. Бжезінського та інших західних дослідників, можна прослідкувати інтегративну оцінку українського геополітичного фактора у світовій історії, сьогоденні і в майбутньому [2, 102; 17; 15].

По-перше, практично кожен з відомих геополітиків XX ст., підкреслюючи унікальність української культури, способу життя, виробництва та побуту, характеризував їх як такі, що значно перевищують

якість та рівень розвитку загальноєвропейської матеріальної та духовної культури. Виходячи з цього, вчені робили висновок про те, що рано чи пізно українська людність мала утворити свою незалежну державу, яка стане в майбутньому суттєвим фактором європейської геополітики.

Другою провідною думкою, на якій сходяться практично всі визначні теоретики, є положення про близькість української культурної традиції й самого стилю життя українців (історичних традицій, господарчих ознак, релігійно-етнічних особливостей тощо) до середньоевропейського типу. Співжиття українців з росіянами, на думку європейських учених, обмежує перспективи їхнього розвитку. Характер цього співжиття підпорядкований зросійщенню українців, відторгненню їх від Європи.

Третьою інтегративною позицією класиків геополітики XX ст. є думка про колосальну значущість України для розвитку європейських народів, побудова спільного європейського дому.

З іншого боку, значущість України як фактора європейської геополітики визначається її потужним природоресурсним і людським, культурно-історичним і сучасним активним творчим потенціалом, господарськими здібностями, трудовою дисципліною й дивовижною бережливістю українців. Свої господарські чесноти та здібності вони щедро делегують у європейській світ, що є фактором його зростання та розквіту [16]. При цьому Україна здебільшого не отримує зворотної віддачі.

Дослідники підкреслюють ще одну важливу геополітичну рису України в європейському просторі. Вона пов'язана з такими рисами українського національного характеру, як миролюбність, демократизм, поблажливість. На думку вчених, за умови звільнення України від іншої державної залежності вона зробила б серйозний внесок до справи підтримання миру й стабільності в цьому регіоні [14].

Таким чином, Україна об'єктивно поставлена в ситуацію бути вагомим складовою європейської і світової історії, відігравати в ній надто помітну роль, яка, зрозуміло, з отриманням статусу незалежної держави значно збільшується. Але країна повинна самоствердитись, стати на рівень вимог історичного часу з урахуванням свого місця в історичному просторі та перспектив майбутнього розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. – К.: Атлант ЮЕмСі, 2006. – 503 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
3. Біляцький С. Д. Десять років, які потрясли нас / С. Д. Біляцький // Політика і час. – 2001. – № 7. – С. 10 – 24.
4. Гальчинський А. Глобальні трансформації: уроки для України / А. Гальчинський // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 18–28.
5. Гречанинов В. О. Після розпаду біполярної системи / В. О. Гречанинов // Політика і час. – 2002. – № 1. – С. 58 – 67.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / Л. В. Губерський, В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 577 с.
7. Деменко О. Українська геополітика XXI ст.: євразійство чи євроінтеграція? / О. Деменко // Людина і політика. – 2004. – № 1. – С. 73–82.
8. Іжак О. Європейська та євроатлантична інтеграція України в оборонно-промисловій сфері / О. Іжак // Економічний часопис. – 2005. – № 7–8. – С. 23–26.
9. Іжак О. Інтеграція без насильства / О. Іжак // Політика і час. – 2005. – № 2. – С. 61–70.

10. Кириченко В. П. Захід чи Схід: пошук балансу / В. П. Кириченко // Політика і час. – 2000. – № 10. – С. 8–11.
11. Матійчик Я. П. Між Європою й Азією. Пріоритети зовнішньої політики України у контексті геополітичного розвитку / Я. П. Матійчик // Політика і час. – 2002. – № 9. – С. 73–83.
12. Михальченко М. Виклики зовнішнього світу і Україна XXI століття / М. Михальченко // Віче. – 2001. – № 2. – С. 3–15.
13. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. Михальченко. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. – 488 с.
14. Пашков М. Украина и расширение ЕС: проблемы, последствия, перспективы / М. Пашков, В. Чалий //

- Зеркало недели. – 2001. – № 45 (369) 17 ноября. – С. 5.
15. Переслегин С. Б. Самоучитель игры на мировой шахматной доске / С. Б. Переслегин. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2005. – 619 с.
16. Пирожков С. Україна в геополітичному вимірі: деякі пріоритети / С. Пирожков // Україна в современном геополитическом пространстве. – Приложение № 5(10) к журналу «Персонал». – 2000. – № 2(56). – С. 30–33.
17. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон: Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «АСТ», 2003. – 603 с.
18. Ясперс К. Истоки истории и ее цель / К. Ясперс // Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

Анатолій Мельник

Европейский и евразийский векторы исторического развития Украины

Аннотация. В статье анализируются альтернативные модели исторического развития Украины на современном этапе.

Ключевые слова: многовекторность, векторы развития, законы истории, исторический выбор, национальный характер, украинская геополитика.

Anatolii Meinyk

European and Eurasian vectors of Ukrainian historical development

Annotation. Alternative models of historical development of Ukraine nowadays are analyzed in the article.

Keywords: multilateralism, vectors of development, laws of history, historical choice, national character, Ukrainian geopolitics.

ПРАЗЬКА УКРАЇНСЬКА ПОЕТИЧНА ШКОЛА

Микола НЕВРЛИЙ

доктор філологічних наук,
академік НАН України

Наше відношення до України після 1945 р. було інколи однобічне і тенденційне, скероване часто з Москви, яка Україну завжди використовувала і ніколи їй не бажала добра. Однак той факт, що в Масариковій республіці в Ржевницях (а згодом у Модржанах) була Українська гімназія, а в Празі – Український Вільний Університет і Українська Академія пластичного мистецтва, де після упадку Української Народної Республіки (1917–1921) навчались втікачі з братньої слов'янської країни, свідчить про щире гуманність чеського народу і про правильну позицію тодішніх наших політиків до українського питання. У численній українській колонії в Празі нуртувало тоді досить інтенсивне культурне життя. Окремих письменників з того середовища автор цих рядків знав особисто.

Між Першою і Другою світовими війнами українська поезія в діаспорі досягла щонайвищого мистецького рівня в празькій поетичній школі. Однак не належали до того числа всі українські письменники, що тоді мешкали в Празі. Видатний лірик Олександр Олесь (власне ім'я Кандиба), драматург С. Черкасенко і Микита Шаповал (псевдонім М. Сріблянський) належали до старшого покоління. Празьку поетичну школу творило молодше покоління, більшість представників якого ще недавно воювали за українську державу і після її занепаду опинилися за межами Батьківщини. Були тут Юрій Дараган, Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Олег Ольжич (син Олександра Олесь), Юрій Клен (як університетський професор

він виступав під власним ім'ям О. Бурггардт), Оксана Лятуринська, Олена Теліга, Олександра Стефанович і два талановитих закарпатських поетів – Іван Ірлявський та Іван Колос. До них можна ще віднести галичанина Богдана Беднарського, батька якого замордували в Бережанах енкаведисти.

Є всі підстави, щоб ми цю групу вважали школою. Ці поети були близькі один до одного за своїм світоглядом, стилем і тематикою. Їхня творчість надихнула масу послідовників і стала справжньою школою для цього і наступного покоління. Більшість із них публікували свої твори у львівському «Вістнику» (1938–1939), редагованому відомим критиком і публіцистом Дмитром Донцовим (1883–1973), якого більшовицька критика всіляко ганьбила, називала зрадником народу, українським фашистом тощо, заборонила публікувати його твори. Незважаючи на певний радикалізм, Донцова не можна викреслити з історії української суспільної думки. Саме він перший в Україні пройшов еволюційний шлях від марксизму до націоналізму, що був викликаний гнітом і русифікацією. Як активний критик він захищав права українського народу, гостро таврував колонізаційну політику Москви, але ганьбив також вітчизняних боягузів і зрадників. Свого часу він був каталізатором розвитку передової громадської думки, і його численні праці (наприклад, «Леся Українка – поетка українського рісорджієнта» (1922), «Наша доба і література» (1936), «Де шукати наших традицій» (1938), «Дух нашої давнини» (1944), «Росія чи Європа») залишаються актуальними і нині.

ськи
Важ
зақ
част
наці
радї
й ці
гляд
тике
відо
і пси
схи
пра:
«Жа
вувє
пері
дош
трап
Ю.К
Від і
відр
ськи
ськи
ми у
(
оспі
істор
1926
став
люди
един
жиле
У цій
укра
опти
йдут
Ігорє
силь
вели
золо
можі
вкла
жаде
ката
Н
Євге
архіт
Праз
під ч
кала
перу
пошу
оцінк
нюк с
«Сти
ці пе
мате
дале
ноча
Завж
Інкол
часті
долє
Карм
Катєр
«Зем
Ц
Бать
славу
бага
нішим
балад